

УДК 330.014

КАЛКТЫН САНЫНЫН ӨСҮШҮНҮН ЖАНА БИЛИМ БЕРҮҮНҮН КЫРГЫЗСТАН ЭКОНОМИКАСЫНА ТААСИРИ

Муратбекова Бермет, Кыргыз-Түрк «Манас» Университетинин магистранты
<bermet2727@gmail.com>

THE IMPACT OF POPULATION GROWTH AND EDUCATION ON KYRGYZSTAN ECONOMY

Muratbekova Bermet, Master Student of Kyrgyz- Turkish “Manas” University

ВЛИЯНИЕ РОСТА ЧИСЛЕННОСТИ НАСЕЛЕНИЯ И УРОВНЯ ОБРАЗОВАНИЯ НА ЭКОНОМИКУ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Муратбекова Бермет, магистрант Кыргызско-Турецкого университета «Манас»

Аннотация

Калк жана билим берүү боюнча маселелерди изилдөө бүгүнкү күндө маанилүү. Бул эмгектин негизги максаты; Кыргызстанда билим берүү жана калктын санынын экономикалык өсүүгө карата таасирин изилдөө болуп саналат. 1990-2016-жылдар аралыгындагы статистикалык маалыматтарды колдонуу менен VAR моделинин жардамы аркылуу анализ жасалды. Анализдин жыйынтыгында калктын жана орто кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин санынын экономикалык өсүүгө карата таасири төмөн, ал эми жогорку кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин санынын экономикалык өсүүгө болгон таасири жогору болгондугу аныкталды.

Негизги сөздөр: экономикалык өсүү, калк, билим берүү, VAR анализи.

Abstract

In this article, the relations among economic development, population growth and education in Kyrgyzstan between the period of 1990 - 2016 have been analyzed by using VAR analysis. Econometric studies show that the number of the population and the students who received secondary general education has low effect on economy. On the other hand, the number of students having higher education level considerably affects country's economy.

Keywords: economic growth, population, education, VAR analysis.

Аннотация

В данной статье проведено исследование влияния повышения численности населения и уровня образования на рост экономики в Кыргызской Республике. С помощью эконометрических методов проведен анализ, результаты которого показывают, что увеличение численности населения и выпускников, получивших образование в среднетехнических образовательных учреждениях, не оказывает значительного влияния на рост экономики. В то же время выпускники, получившие высшее образование, оказывают значительное влияние на рост экономики страны.

Ключевые слова: экономический рост, население, образование, VAR-анализ.

Киришүү

Демографиялык өнүгүү дүйнөлүк экономикалык коомчулукка өтө олуттуу таасир тийгизет. Дүйнөдөгү калктын санынын өсүшү жана анын жыныстык структурасы, жашошарттын сапаты, жумушчу күчүнүн квалификациясы, калктын миграциясы анын социалдык-экономикалык натыйжасы заманбап дүйнөнүн өнүгүшүн жана анын

экономикасын маанилүү деңгээлде аныктайт. Бүгүнкү күндө өлкөлөрдүн өндүрүмдүүлүгүнө квалификациялуу жумушчу күчүнүн таасири чоң. Натыйжада, квалификациялуу жумушчу күчүнө ээ болуу максатында билим берүүгө берилген маани жана инвестициялар көбөйүүдө [2]. Негизинен билим берүү экономика менен жакындан өз ара байланышта экендигин айтууга болот.

Акыркы жылдарда демографиялык өзгөрүүлөр, билим берүү жана экономикалык өсүүнүн ортосундагы байланыштарды изилдөөдө эконометрикалык методдор колдонулуп келет. Мындай методдор так жыйынтыкка жетүү мүмкүнчүлүгүн жогорулатат.

Бул изилдөөнүн негизги максаты; Кыргызстанда билим берүү жана калктын санынын экономикалык өсүүгө тийгизген таасирин эконометрикалык анализдин жардамы менен изилдөө болуп саналат. Эконометрикалык ыкма катары VAR модели колдонулду.

Демография жана билим берүү боюнча теориялык жана эмпирикалык изилдөөлөр

Байыркы кылымдардан бери философтор калктын маселелерин изилдеп, өздөрүнүн ой жүгүртүүсү боюнча түшүндүрүүгө аракет кылышкан. Мындай ой жүгүртүүнүн негизинде калк менен экономикалык ресурстар же калк менен өндүрүштүн ортосундагы байланыштар ортого чыккан. Конфуций жана башка философтордун калк менен байланыштуу көз караштары боюнча калктын санынын көбөйүшү жумушчу күчүнүн өндүрүмдүүлүгүн төмөндөтүп, коомдун жашоо деңгээлине терс таасирин тийгизет. Платон “Калктын санынын өсүшүнө жана азаюусуна мүмкүнчүлүк берүү керек” деген жыйынтыкка келүү менен “идеалдуу мамлекет үчүн идеалдуу калк” көз карашын ортого чыгарган [3]. Мальтустун теориясы боюнча, контролго алынбаган учурда калктын өсүшү геометриялык прогрессия менен өсөт (1, 2, 4, 8, 16, 32...), ар бир 25 жылда эки эсеге көбөйөт жана тамак-аш өндүрүшү арифметикалык прогрессия менен өскөндө (1, 2, 3, 4, 5, 6...), адам баласынын тамак – аш сунушунан да ашып кеткендигин байкоого болот [1]. Джулиан Л. Симондун (Julian L.Simon) “Ultimate Resource” (1981) аттуу эмгегинде калктын санынын өсүшүнүн орто мөөнөттө экономикалык өсүүгө оң таасир бере тургандыгын аныктаган [4].

Экономикалык өсүү, калк жана билим берүүнүн ортосундагы байланыштарды изилдеген көптөгөн эмпирикалык анализдер жасалган. Мындай изилдөөлөрдө билим берүү экономикалык өсүүгө оң таасир берет деген жыйынтыктары алынган.

Өлкөдө калктын саны жана экономикалык өсүүнүн ортосундагы байланыштарды аныктоо келечектеги өсүүнүн стратегиялык пландарын түзүүгө чоң жардам берет [2]. Кээ бир изилдөөчүлөр калктын санынын өсүшүн экономикалык өсүүгө тоскоолдук катары көрүшсө, айрымдары экономикалык өсүүнү тездетүүчү фактор катары кабыл алышкан. Башка изилдөөлөр бул эки өзгөрмөнүн ортосунда кандайдыр бир байланыштын табылбагандыгын белгилешкен. Билим берүү жана демографиянын экономикалык өсүү менен байланышын изилдеген эмгектерге кайрылсак, Dawson жана Tiffin [5] 1950-1993-жылдардын аралыгында Индия үчүн жасаган изилдөөсүндө киши башына түшкөн улуттук киреше менен калктын санынын өсүшү арасында Johansen коинтеграциялык методун колдонуп, узун мөөнөттүү байланыш жок деген жыйынтыкка келишкен. Savaş [6] Орто Азия өлкөлөрүндө калктын саны менен киши башына түшкөн экономикалык өсүүнүн ортосундагы байланыштарды изилдеген. ARDL методу менен коинтеграциялык анализ жасаган. Орто Азия өлкөлөрүндө калк менен экономикалык өсүүнүн ортосунда күчтүү жана оң маанидеги байланыш бар экендигин көрсөткөн. Калкты экономикалык өсүүнү алдыга түртүүчү күчтөрдүн бири деп белгилеген. Telatar жана Terzi [2] Түркиядагы экономикалык өсүү менен калк жана билим берүүнүн ортосундагы байланышты изилдеген. 1968-2006 – жылдар ортосундагы маалыматтарды колдонуу менен Гренджер себептүүлүк тестин жана VAR анализин жасалган. Натыйжада, киши башына түшкөн кирешедеге жогорулоо калктын санынын өсүү тездигинин төмөндөтөт деген жыйынтыкка келишкен.

Экономикалык өсүү менен билим берүүнүн байланышын изилдөөдө, окугандардын саны жана мамлекеттин билим берүү үчүн жумшаган акча каражаттары алынган. Изилдөөнүн жыйынтыгында билим алгандардын саны менен ИДПнын өсүшүнүн ортосунда жакын

байланыштын бар экендиги аныкталган [7]. Nilsson 1970-2000 – жылдардагы жылдык маалыматтар менен Швецияда экономикалык өсүү менен билим берүүнүн ортосундагы байланышты Гренджер себептүүлүк тестин колдонуу менен орто жана кесиптик билим берүүдөн экономикалык өсүүгө, экономикалык өсүүдөн да жогорку билим берүүгө түздөн-түз оң таасир бар экендигин аныктаган [2]. Permani, 1965-2000-жылдардагы маалыматтар менен 9 Чыгыш Азия өлкөлөрү үчүн билим берүү, инвестиция жана экономикалык өсүүнүн ортосундагы байланыштарды панел Эң Кичине Квадраттар методу менен изилдеген [8]. Билим берүүдөгү 1 пайыздык өсүү киши башына түшкөн улуттук кирешени 27,1 пайызга жогорулаткандыгын көрсөткөн. Түркиядагы билим берүү жана экономикалык өсүү байланышын 1923-2005-жылдар үчүн Гренджер себептүүлүк, коинтеграция жана VAR анализдери менен изилдеген Özsoy [2] жогорку жана кесиптик билим берүүнүн ИДПга карата себептүүлүк байланышынын бар экендигин аныктаган. Кыргызстан үчүн мындай анализ жасоо менен экономикалык өсүү, калктын саны жана билим берүүнүн ортосундагы байланышты аныктап алуу келечектеги өсүүнүн стратегиялык пландарын түзүүгө жардам берет.

Изилдөөнүн методологиясы жана эконометрикалык изилдөөнүн жыйынтыгы

Убакыт сериясынын стационардуулугун текшерүүдө колдонулган ыкмалардын бири бирдик тамыр (unit root) тести болуп саналат. Алардын ичинен кеңири колдонулганы Dickey жана Fuller (1981) тарабынан сунушталган Кеңейтилген Дики-Фуллер (Argumented Dickey-Fuller - ADF) тести болуп саналат жана формуласы төмөндөгүдөй [9];

$$\Delta Y_t = b_0 + b_1 t + \delta Y_{t-1} + \alpha_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + U_t \dots \dots \dots (1)$$

Демек, анализди жасоодо өзгөрмөлөр стационардуу болушу керек.

Өзгөрмөлөрдүн ортосундагы себеп-натыйжа байланыштары Гренджер себептүүлүк тестинин жардамы менен изилденет. Бул тест узун мөөнөттүү убакыт сериялары үчүн колдонулат. Убакыт сериялары стационардуу болушу шарт, бирок бирдей деңгээлде туруктуу болушу керек деген шарт жок

VAR модели, моделге кошулган бардык өзгөрмөлөрдүн өзү жана башка өзгөрмөлөрдүн мурда аныкталган маанилерине карата аныктаган жөнөкөй чоң өлчөмдүү убакыт сериясын алдын алган модел болуп саналат.

$$\text{Жөнөкөй VAR модели: } Y_t = \alpha_{10} + \sum_{i=1}^p \alpha_{11i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p \alpha_{12i} X_{t-i} + U_{1t} \dots \dots \dots (2)$$

VAR моделинде таасир-жооп (impulse-response) жана дисперсияларды бөлүү (Variance Decomposition) анализдерин жасоо менен жыйынтыктар чыгарылат [9].

Анализ үчүн Кыргыз Республикасынын калкынын саны, билим берүү деңгээли жана экономикалык өсүүсүнүн ортосундагы байланышты изилдөө үчүн өзгөрмөлөр катары ИДП, калктын саны, орто жана жогорку кесиптик билим берүү уюмдарын бүтүргөн студенттердин саны алынды жана 1990 – 2016-жылдар аралыгындагы жылдык маалыматтар колдонулду. Маалыматтар КРнын Улуттук статистика комитетинин жана КМШнын мамлекеттер аралык статистикалык комитетинин расмий сайттарынан алынды [10; 11].

Модельдеги өзгөрмөлөр;

- GDP – Ички дүң продукт, млн доллар;
- KALK – өлкөдөгү калктын саны, млн киши;
- JKS – жогорку кесиптик билим берүү уюмдарын бүтүргөн студенттердин саны, млн киши;
- OKS – орто кесиптик билим берүү уюмдарын бүтүргөн студенттердин саны, млн киши;

Жогорудагы өзгөрмөлөрдүн баарынын логарифмалары колдонулган жана ар бир өзгөрмөнүн астында “L” коюлган.

Өзгөрмөлөрдүн туруктуулугун текшерүү үчүн Кеңейтилген Дики-Фуллер (ADF) колдонулду жана жыйынтыгы төмөнкү таблицада берилди.

Таблица 1. Өзгөрмөлөрдүн туруктуулугу боюнча тесттин жыйынтыгы

Өзгөрмө	Константа жана тренд жок
ADF баштапкы абалы	
LGDP	1.311111
LKALK	0.368619
LJKS	-2.363922**
LOKS	-1.204055
ADF биринчи айырмасында	
LGDPD	-3.047486*
LJKSD	-4.474017*
ADF экинчи айырмасында	
LKALKD2	-3.342793*
LOKSD2	-6.947570*

*:1% жана **: 5% да өзгөрмөлөрдүн маанилүүлүгү көрсөтүлгөн. ADF тестинде Schwarz Info критерийи колдонулуп, максималдуу кечигүү узундугу 6 деп кабыл алынган. D-ADF биринчи айырмасы, D2- ADF экинчи айырмасы. Eviews 9 пакеттик программасы колдонулду.

ADF тестинин жыйынтыгы боюнча боюнча бардык өзгөрмөлөр баштапкы абалында стационардуу эмес. LGDP жана LJKS өзгөрмөлөрү биринчи айырмасында, LKALK жана LOKS өзгөрмөлөрү экинчи айырмасында стационардуу экендиги белгилүү болду.

Өзгөрмөлөрдүн ортосундагы байланышты аныктоо үчүн жана алардын бири-бирине болгон таасиринин маанилүүлүгүн табуу үчүн Гренджер тарабынан сунуш кылынган ыкма колдонулат жана өзгөрмөлөрдүн кечигүүсү $m=2$ деп кабыл алынды.

Таблица 2. Гренджер себептүүлүк тестинин жыйынтыгы

Өзгөрмөлөр	F статистика	P мааниси (Prob.)
LKALKD2→LGDPDнын себеби эмес (таасири жок)	4.554928	0.3361
LGDPD→LKALKD2нын себеби (таасири бар)	31.94663	0.0000*
LJKSD→LGDPDнын себеби (таасири бар)	15.78480	0.0033*
LGDPD→LJKSDнын себеби (таасири бар)	19.83536	0.0005*
LOKSD2→LGDPDнын себеби эмес (таасири жок)	5.541819	0.2361
LGDPD→LOKSD2нын себеби эмес (таасири жок)	1.449209	0.8356
LJKSD→LKALKD2нын себеби (таасири бар)	21,89189	0.0002*
LKALKD2→LJKSDнын себеби (таасири бар)	29,21167	0.0000*
LOKSD2→LKALKD2нын себеби (таасири бар)	38,15334	0.0000*
LKALKD2→LOKSD2нын себеби эмес (таасири жок)	5,517423	0.2382
LOKSD2→LJKSDнын себеби эмес (таасири жок)	12,93589	0.0116*
LJKSD→LOKSD2нын себеби эмес (таасири жок)	4,427216	0.3513

*: 1%, **:5%, ***:10% да өзгөрүүчүлөрдүн маанилүүлүгү көрсөтүлгөн. Булак: Eviews 9 пакеттик программасы боюнча эсептелди.

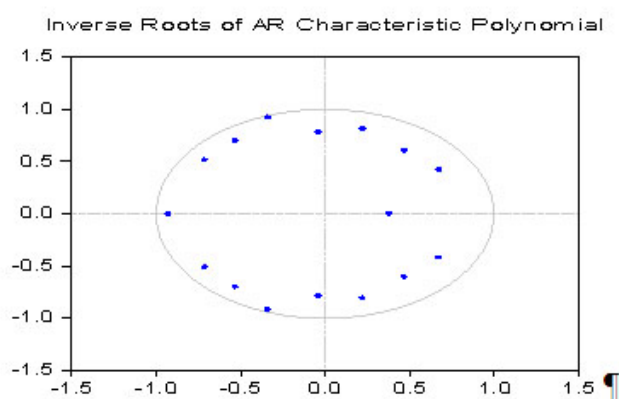
Гренджер себептүүлүк анализинин жыйынтыгы боюнча кээ бир өзгөрмөлөрдүн ортосунда байланыш бар, б.а. бул өзгөрмөлөр бири-бирине таасир тийгизет.

Таблица 3. Кечигүү катарын тандоо критерийи

Кечигүү узундугу	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	136,9938	NA	3.71e-11	-12.66608	-12,46712	-12.62290
1	165.7096	43.75730	1.15e-11	-13.87710	-12.88232	-13.66121
2	188.7071	26.28290	7.19e-12	-14.54353	-12.75292	-14.15493
3	226.0158	28.42569	1.72e-12	-16.57293	-13.98650	-16.01161
4	331.5353	40.19791*	1.85e-15*	-25.09860*	-21.71634*	-24.36456*

Булак: Eviews 9 пакеттик программасы.

VAR анализи үчүн өзгөрмөлөрдүн кечигүү узундуктары белгиленип алынды жана кечигүү катарын тандоо критерийи колдонулду (VAR lag order selection criteria), жана жыйынтыгына караганда кечигүү узундугу 4 экендиги белгилүү болду.

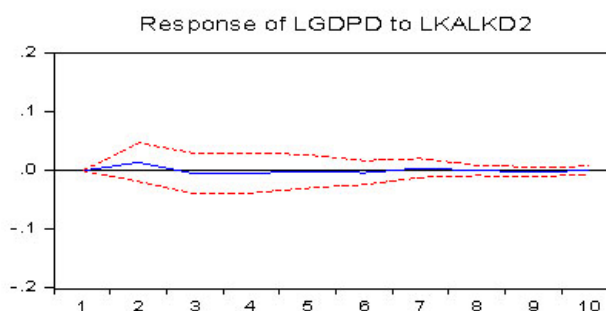

Сүрөт 1. Өзгөрмөлөрдүн ортосундагы автокорреляциянын жыйынтыгы

Өзгөрмөлөрдүн ортосундагы автокорреляциянын жыйынтыгы боюнча чекиттердин бардыгы айлананын ичинде болуу менен анын чегинен чыгып кетпегендиги үчүн, өзгөрмөлөрдүн ортосунда автокорреляция жок экендиги аныкталды.

IR функциясы шоктун өзгөрмөлөргө карата таасирин жана кайсы периоддо кандай таасир бере тургандыгын аныктайт [9]. Ар бир өзгөрмөнүн убакыт аралыгы 10 периодго барабар болгон импульстук жооп (IR) функциясынын жыйынтыгын көрсөткөн графиктер төмөндө берилген.

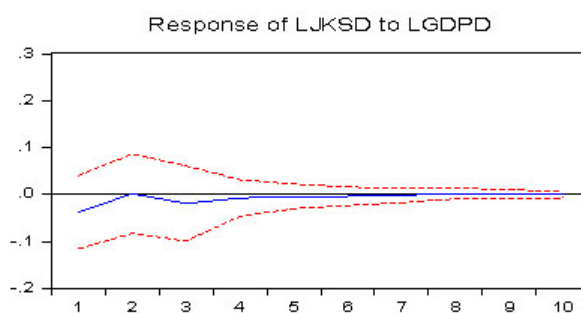
Response to Cholesky One S.D. Innovations ± 2 S.E

Сүрөт 2. ИДПнын калктын санынын өзгөрүшүнө карата жообу

2-сүрөттө көрсөтүлгөндөй, ИДПнын калктын санынын өзгөрүшүнө карата таасири позитивдүү бирок төмөн деңгээлде жайгашкан. Демек, узун мөөнөт ичинде эки өзгөрмөнүн ортосунда оң жана маанилүү деңгээлде байланыш бар.

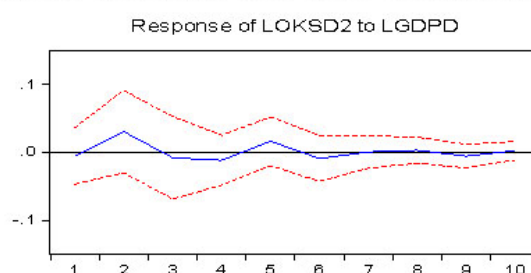
Response to Cholesky One S.D. Innovations ± 2 S.E.

Сүрөт 3. Жогорку кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин санынын ИДПнын таасирине карата импульстук жообу

ИДПдагы өзгөрүүлөрдүн таасиринен улам жогорку кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин санынын импульстук жообу 1-4-5-периоддо терс, калган периоддордо оң экендигин көрө алабыз.

Response to Cholesky One S.D. Innovations ± 2 S.E.

Сүрөт 4. Орто кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин санынын ИДПга карата импульстук жообу

Орто кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин саны менен ИДПнын ортосунда байланыштын аз экендигин көрүүгө болот.

Дисперсияларды бөлүүдө (Variance Decomposition-VDC) өзгөрмөлөрдөгү өзгөрүүлөрдүн канча пайызы өзүнөн, канча пайызы башка өзгөрмөлөр тарабынан аныкталаары изилденет [9]. Дисперсияларды бөлүү VAR анализинде максат кылынган экинчи функция болуп саналат. Прогноздолгон периоддо биздин мисалга карата 10 период аралыгында кандайдыр бир ИДПдагы шоктун кайсы факторлордон таасирленгендиги төмөнкү таблицанда көрсөтүлгөн.

Таблица 4. ИДПнын дисперсияларын бөлүү

Период	S.E.	LGDPD	LKALKD2	LJKSD	LOKSD2
1	0.117999	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.150636	85.59807	6.138125	8.072207	0.011594
3	0.162951	73.25650	9.248470	16.88135	0.613675
4	0.165506	71.02833	9.928564	18.42699	0.616115

5	0.167843	69.31310	10.23122	19.68793	0.767746
6	0.169284	68.73086	10.43892	19.99826	0.831959
7	0.169549	68.65493	10.42678	20.02866	0.889636
8	0.169658	68.58242	10.44645	20.08109	0.890034
9	0.169682	68.56431	10.45406	20.07926	0.902357
10	0.169723	68.54117	10.45782	20.08244	0.918576

Биринчи периоддо ИДПнын шогу 100%га өзүнүн өзгөрүшү менен түшүндүрүлөт. Тогузунчу периоддо ИДПдагы өзгөрүү 68,56% өзүндөгү шок менен түшүндүрүлсө, калганы 10,45% - калктын санындагы өзгөрүүлөр менен, 20,07% - жогорку кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин санындагы өзгөрүүлөр менен, 0,90% орто жогорку кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин санындагы өзгөрүүлөр менен түшүндүрүлө тургандыгы аныкталды.

Таблица 5. Калктын санынын дисперсияларын бөлүү

Период	S.E.	LGDPD	LKALKD2	LJKSD	LOKSD2
1	0,002035	31,50127	68,49873	0,000000	0,000000
2	0,002429	22,32553	61,75139	13,86064	2,062441
3	0,002677	23,36197	51,63619	23,01549	1,986355
4	0,002754	23,69029	51,79795	21,79555	2,716192
5	0,002776	23,51451	50,99326	22,81138	2,680856
6	0,002799	23,53226	51,14886	22,65778	2,661097
7	0,002813	23,31847	51,07414	22,94726	2,660130
8	0,002820	23,33263	51,04570	22,95970	2,661960
9	0,002820	23,27859	51,09070	22,94409	2,686617
10	0,002826	23,27845	51,02827	23,00346	2,689810

Калктын санындагы өзгөрүү биринчи периоддо 68,49%ы өзүнүн шогу менен түшүндүрүлсө, калган 31,50%ы ИДПдагы өзгөрүүлөр менен түшүндүрүлөт, б.а. калктын арасында келип чыккан кандайдыр бир шок жагдайлар жана ИДПнын төмөндөшүнөн келип чыгат.

Таблица 6. Жогорку кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин санынын дисперсияларын бөлүү

Период	S.E.	LGDPD	LKALKD2	LJKSD	LOKSD2
1	0,189249	3,927769	19,68109	76,39114	0,000000
2	0,191134	3,862005	20,42293	75,68949	0,025580
3	0,195638	4,612998	20,33913	75,00022	0,047651
4	0,196146	4,726093	20,49435	74,16257	0,166987
5	0,196529	4,742371	20,41835	74,42976	0,409516
6	0,196675	4,768056	20,40499	74,37922	0,447729
7	0,196685	4,772210	20,40490	74,37257	0,450321
8	0,196829	4,788590	20,41367	74,33576	0,461982
9	0,196854	4,787727	20,42178	74,31763	0,472867
10	0,196860	4,788108	20,42080	74,31646	0,474636

Жогорку кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин санынын дисперсияларын бөлүүнүн жыйынтыгында биринчи периоддо шоктун 76,39%ы өзү тарабынан жана калганы 3,92%ы ИДП тарабынан, 19,68%ы калктын санынын өзгөрүшү менен түшүндүрүлөт.

Таблица 7. Орто кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин санынын дисперсияларын бөлүү

Период	S.E.	LGDPD	LKALKD2	LJKSD	LOKSD2
1	0.099981	0.253149	29.76811	3.826057	66.15268
2	0,142239	4.797893	23.53572	3.002732	68.66365
3	0,150433	4.563893	21.18540	6.113821	68.13688
4	0,156753	4.734574	21.29726	10,94912	63.01904
5	0,164559	5.291591	22.83054	11.85309	60.02478
6	0,167612	5.384115	23.38070	11.45534	59.77985
7	0,168068	5,357966	23.26682	11.73889	59.63633
8	0,168770	5,350964	23.45479	11.86702	59.32723
9	0,169475	5.408508	23.50835	11.81738	59.26576
10	0,169658	5.420393	23.50455	11.79335	59.28171

Орто кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин санынын дисперсияларын бөлүүнүн жыйынтыгында биринчи периоддо шоктун 53,71%ы өзү тарабынан жана калган 0,32%ы ИДП тарабынан, 39,81%ы калктын санынын өзгөрүшү, 6,14%ы жогорку кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин саны менен түшүндүрүлөт.

Анализдин жыйынтыгы

VAR анализинин жыйынтыгында ИДПнын калктын саны, жогорку жана орто кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин саны менен болгон байланышы аныкталды. Калктын санынын өсүшүнүн ИДПга тийгизген таасири төмөн экендиги аныкталды. Орто кесиптик билим берүү уюмдарды бүтүргөн студенттердин саны ИДПга таасири аз экендигин көрө алдык. Ошондой эле жогорку кесиптик билим берүүчү уюмдарды бүтүргөн студенттердин санынын өсүшү ИДПга маанилүү деңгээлде таасир тийгизет. Анализдин жыйынтыгында билим берүүнүн ар башка деңгээлин бүтүргөн студенттердин саны менен экономикалык өсүү арасындагы себептүүлүк байланыштары билим берүү менен экономикалык өсүүнүн ортосундагы оң байланыштарды көрсөткөн адабияттардагы жыйынтыктарды тастыктады. Билим, адам үчүн жасалган инвестиция болуп эсептелет. Ошол эле убакта бирөөнүн билим алуусуна жасалган инвестиция оң натыйжаларды пайда кылуу менен коомго жасалган инвестиция болуп саналат.

Азыркы учурда өлкөбүздө жумуш орундары жетишсиз болгондугуна байланыштуу ИДПга болгон таасири маанилүү деңгээлде байкалбайт. Демек, аталган байланышты күчөтүү үчүн жогорку кесиптик билим берүүчү уюмдарын жандандыруу менен бирге эле мамлекет жана жеке ишкерлер тарабынан жумуш орундары түзүлүшү маанилүү экендигин белгилөөгө болот.

Колдонулган адабияттар

1. Malthus, T.R. An Essay on the Principle of Population. – London, 1798.
2. Telatar, O., Terzi, H. Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme // Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. – 2010. – №24 (2). – S. 197-214.
3. Tuncer, B. Ekonomik Gelişme ve Nüfus. – Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976.
4. Kelley, A. The Population Debate in Historical Perspective: Revisionism Revisited. In Population Matters // Oxford University Press. – 2001.
5. Dawson, P., Tiffin, R. Is there a Long-Run Relationship between Population Growth and Living Standards? The Case of India // The Journal of Development Studies. – 1998. – №5. – P. 149-156.

6. Savash, B. The Relationship between Population and Economic Growth: Empirical Evidence from the Central Asian Economies // Orta Asya ve Kafkasya Arařtırmaları. – №3 (6). – 2008.
7. Parasız, İ. Büyüme Teorileri // Ezgi Kitapevi Yayınları. – Bursa, 2008.
8. Permany, R. Education as a Determinant of Economic Growth in East Asia: Historical Trends and Empirical Evidences // University of Adelaide. – 2008. – №2. – P. 196-200.
9. Tarı, R. Ekonometri. Gözden geçirilmiş 8.baskı // Umuttepe Kitapevi Yayınları. – Kocaeli, 2012. – S. 452-453.
10. Кыргыз Республикасынын Статистикалык Комитетинин расмий сайты: www.stat.kg
11. КМШнын Мамлекеттер Аралык Статистикалык Комитетинин расмий сайты: www.cisstat.com